

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával. Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Simon József

Középkori és reneszánsz eszmetörténet

Esztétika

9.3 lecke – 15 perc

Allegória és természetábrázolás

A nyelvi és képi allegória fontos eszköze a középkori művészetnek. A keresztényüldözések idején a hal, mint Jézus jelképe olyan sírokon jelent meg, melyek ezzel a szimbólummal jelezték, hogy az elhunyt személy keresztény vallású volt.

Licinia Amias sírköve
Róma, Kr. u. 3. sz.
(Museo Nazionale Romano)

Ι Iesus

Χ Christus

Θ Theou (Isten)

Υ Uios (Fiú)

Σ Soter (megmentő)

A képi allegória feloldását a hal jelentésű görög *ikthüsz* szó kezdőbetűi biztosítják.

A középkori természetábrázolásokon is gyakran találkozunk azzal a felfogással, hogy a természeti világ dolgait valamiféleképpen a Szentírásban foglaltak allegóriáiként jeleníthetjük meg. Ennek szemléltetésére vegyük a leghíresebb középkori bestiáriumot, mely a *Physiologus* címet viseli.

A *Physiologus* eredetileg a korai kereszténység alatt keletkezett, állat-szimbólumokat tartalmazó szöveg-gyűjtemény, valószínűleg a 2. századi Alexandriában íródik görög nyelven. Eredeti 48 fejezetében reális és mesés elemek keverednek. A *Physiologus* az egész keresztény keleten elterjed, ismerünk kopt, etióp, szír, sőt iszlám-előtti arab fordításokat is. 400 körülre tehető az első latin változat, később a szövegek képekkel egészülnek ki. Hatása a korai újkor irodalmáig terjed, még Cervantes műveiben is nyomára bukkanunk.

Szerkezete:

1. téma megjelölése
2. „természettudományos” leíró rész, mely mindig azzal a fordulattal kezdődik, hogy „A Physiologus azt mondja ... állatról, hogy ...”
3. teológiai rész, ahol a leírt tények allegorikus értelmezése olvasható. Végül
4. zárás: „Szépen beszélt erről a Physiologus!”

Oroszlán-ábrázolás a *Physiologus* egyik 1070 körül keletkezett német nyelvű kéziratában

A magyar szöveg a kurzus előadójának saját fordítása, melynek eredetije a 11. századi német verzió modernizált szövegalakja

A szöveg az oroszlán három megfigyelt tulajdonságát rendre különböző szentírási helyek alapján értelmezi:

1. Az, hogy az oroszlán eltünteti nyomait, annak allegóriája, hogy a megtestesült Krisztusban rejtve marad az isteni második személy isteni természeté.

2. A nyitott szemmel alvó oroszlán az isten jobbján éberem örökös Krisztus allegóriája.

3. A születése után három nappal az apa-oroszlán arcleheletétől felébredő oroszlán-kölyök a harmadnapra feltámadó Krisztus allegóriája.

Elkezdünk beszélni az oroszlánról, az állatok (vagy talán az élőlények) királyáról. / Jákób is ezt mondta a Júda feletti győzelemlél: „Oroszlánkölyök Júda; zsákmányt ejtvén, felmentél, fiam!” stb. (Gen. 49,9)

A Fiziológus azt állította az oroszlánról, hogy három tulajdonsága van.

Első tulajdonsága ez: / Amikor a hegyekben vándorol, mindig megérzi a vadászok szagát / és farkával eltöli saját nyomait / hogy ha követik nyomát, / a vadászok ne találjanak rá szálláshelyére / és ne tudják őt elfogni. / Így a mi Megváltónk is, / a szellemi „oroszlán”, a győzedelmes „a Júda nemzetségéből való, Dávid gyökere” (Jel. 5,5), akit a láthatatlan Atya küldött el / is elrejtje szellemi nyomait, / azaz isteni természetét. [...]

Az oroszlán második tulajdonsága: / Amikor az oroszlán a barlangjában alszik / nyitva vannak szemei. / Ugyanis nyitva maradnak. / Az Énekek énekében Salamon is erről tesz tanúbizonyságot: / „Én elaludtam, de lelkemben vigyázok vala” (Én. 5,2) / Így jóllehet az Uram teste is / elaludt a kereszten, / isteni természeté mégis / éber az „Istennek jobbján” (Márk 16,19) / „Ímé, nem szunnyad és nem alszik az Izráelnek őrizője!” (Zsolt. 121, 4)

Az oroszlán harmadik tulajdonsága: / Amikor a nőstény oroszlán megszüli kölykét, / mindig halva hozza világra, / és gondoskodik róla / addig, amíg annak apja meg nem érkezik a harmadik napon, / majd a kölyök arcába lehel, / az pedig életre kel. (Gen. 2,7) / A mi Istenünk is, mindenek Ura, / minden lény Atyja, / a harmadik napon feltámasztotta / egyszülött fiát, / aki „minden teremtménynek előtte született” (Kol. 1,15), / a mi Jézus Urunkat, a felkentet, a halálból, / hogy megváltsa a megtévedt emberi nemet. / Szépen szólt Jákób is: / „Lehevert, lenyúgodott, mint a hím oroszlán, és mint nőstény oroszlán; ki veri őt fel?” (Gen. 49,9)

Irodalom:

Kádár Zoltán (szerk.): *Physiologus: a Zsámboki-kódex állatábrázolásaival*, ford. Mohay András. Budapest, Helikon, 1986. ISBN: 963 207 605 2

Kérdések:

1. Hogyan oldható fel a hal keresztény szimbóluma?
2. Mi jellemzi a *Physiologus* természet-ábrázolását?
3. Az oroslán mely vélt sajátosságait vonatkoztatja a szöveg a Szentírásra?